JANOUŠEK, Pavel: ČERNÁ KOČKA ANEB SUBJEKT ZNALCE V MYŠLENÍ A JEHO KOMUNIKAČNÍ STRATEGIE. Praha : Academia, 2012. 279 s.

Kniha *Černá kočka aneb Subjekt znalce v myšlení o literatuře a jeho komunikační strategie* (2012), vydaná pražským vydavateľstvom Academia, je aktuálnou publikáciou českého literárneho vedca Pavla Janouška. Už názov prezrádza viaceré súvislosti o diele aj o samotnom autorovi, explicitne poukazuje na jeho vnímanie literatúry, ktoré akoby nebolo určené iba literárnovedne zainteresovanému čitateľovi. Ako nás informuje obálka, „*cílem knižní studie je postihnout pravidla platící v agonálním prostoru, do něhož literární znalci svými promluvami a texty jako subjekty vstupují a v jehož rámci jsou vzájemně poměřováni, posudzováni a hodnoceni*". Takto deklarovaná úvodná autorská ambícia rozširuje tematické určenie, ktoré nemá jednoznačne dané hranice, keďže témou nie je iba samotné fungovanie literárnej vedy, ale pravdepodobne aj otázky kultúry a vzdelanosti. Zabudnúť by sme nemali ani na neustále aktualizovaný problém jazyka a foriem ľudskej komunikácie.

Kniha má osem častí, ktoré nesú celkom špecifické a vedecky striktne prísnu dikciu prekračujúce názvy (Prolog; Čistě subjektivní úvod, který je vhodné nečíst; Výchozí body; Mnémosyné; Alétheia a epistémé; Level I: Hic sunt leones; Level II: Doxá; Závěr, který je možné nečíst; Epilog). Z pohľadu autorskej kompozície sa o kľúčových problémoch celej práce dozvedáme v kapitole Čistě subjektivní úvod, který je vhodné nečíst. Do pozornosti sa dostávajú témy „znalec literatúry", „uvažovanie o literatúre", resp. „herný princíp a veda". Predstavujú súčasti účastníkmi dohodnutej komunikačnej stratégie (vedeckej diskusie), ktorá je do istej miery exhibíciou (autora, textu, uhla pohľadu). Z tohto dôvodu znie autorova snaha demaskovať základné atribúty literárnovednej situácie rázne a čitateľsky nesterilne.

V pregnantnejšej podobe sa autor k naznačeným tézam vlastného uvažovania dostáva v časti Výchozí body. V prípade kontaktu medzi „znalcom literatúry" a „uvažovaním o literatúre" vychádza zo všetkých aktivít „*jimiž se znalci k literatuře a o literatuře přímo vyjádřují, jako i ty, které literaturu užívají jen jako argument v diskusi o něčem jiném*" (s. 23), pričom do tejto komunikačnej siete zahŕňa literárnych vedcov, učiteľov, spisovateľov, atď. Okrem skryto prítomnej témy národnej literatúry (národnej komunity) a jej aktuálnej akceptovateľnosti otvára paralelne súvisiace tematické podmnožiny: interpretačná komunita; konfrontácia metodologických paradigiem (miestami vyhrotené strety názorov); náznaky herného systému v literatúre, formované prostredníctvom pojmov pole a pozícia; rečové hry. Subjektívnejšie príznaky má v tomto smere autorovo logické transponovanie sa do interpretačnej komunity, v ktorej sa snaží definovať svoju vlastnú pozíciu. Herný princíp totiž vníma v širšom kontexte, na jeho organizácii mu konvenuje predovšetkým istá nezáväznosť stretov a súbojov medzi účastníkmi literárnej hry, v ktorej napriek istej závažnosti nejde „o život". Dôležitými rysmi tejto situácie sú samotná

radosť z hry a súperenie účastníkov o uznanie. Nezanedbateľnou črtou však zostáva aj možnosť nachádzania, relativizovania, negovania, potvrdzovania či falzifikovanie vedeckej pravdy, čo chápe tvorca ako provokatívne a pri pokusoch hľadania podstaty vecí celkom inšpiratívne.

V kapitole Mnémosyné sa Pavel Janoušek vracia k pojmu veda, zároveň odpovedá na otázky o zmysle a funkciách uvažovania o literatúre. Tento „intelektuálny" akt sa snaží inštitucionalizovať a vkladá ho do komplexu ostatných vied. Zároveň hovorí o samotnej literatúre ako dôležitej súčasti ľudskej existencie. Jej význam neredukuje iba na estetické funkcie, rozširuje ho o ďalšie dimenzie (sociálne, liturgické, atď.). Autor pravdepodobne aj v tomto prípade zámerne zachádza až na hranicu triviálnej názornosti (takou je napríklad poznámka o zhode medzi umením a vedou u Leonarda da Vinciho), ktorá však celej štúdii takmer neubližuje. Rámce (súradnice) „uvažovania o literatúre" nachádza v pamäti (individuálnej a kolektívnej, synchrónnej a diachrónnej) a kreativite, čo vnímame ako kombináciu (konfrontáciu) všeobecne dedených schém a konštrukcií s individuálnym čítaním. Za kľúčový považuje celkom pragmatický a praktický účel, obsahujúci v sebe základ „*každého kolektivního vědomí a každé paměti, totiž schopnost zacházet se slovy, vyjadřovat jejich prostřednictvím pocity a myšlenky, jakož i konstruovat a vyprávět příběhy*" (s. 58). Autor vo svojich úvahách postupuje až k otázkam špecificky školského empirického čítania konkrétnych textov, ktoré sa v pomerne vyhrotenej podobe dostávajú do stretu s využitím kolektívnej pamäti. Poukazuje tak na aktuálnu situáciu vo vyučovaní českej literatúry na základných a stredných školách. Len na okraj pripomínam, že takmer identická situácia charakterizuje súčasnú predmetovú didaktiku aj na Slovensku.

Kapitola Alétheia a epistémé sa vracia k pojmu „pravda", s ktorým literárna veda narába väčšinou len veľmi opatrne. Autor si všíma predovšetkým „korešpondenčný" charakter tohto termínu, ktorý si účelovo požičiava z prírodovedného a technického vnímania sveta. Zároveň sa snaží ukázať možnosti jeho využitia v literárnej diskusii. V závislosti od toho sa posúva k úvahám o subjektoch a subjektivite literárnych dejín, ktoré definuje ako konštrukt (subjektívny historický príbeh), pracujúci s konsenzuálnou pravdou, no zároveň zostávajúci vo forme ľudského produktu. Ten sa celkom legálne podpisuje pod formovanie kolektívnej pamäti daného spoločenstva. Je zjavné, že autor subjektivitu dejín nevníma ako problém, skôr sa ju pokúša analyzovať, čo potvrdzuje prostredníctvom podrobného stopovania spôsobov konštruovania interného subjektu. Podstatné je v tejto súvislosti jeho presvedčenie o zmysle práce literárneho historika (externého subjektu), ktorého hodnotí podľa snahy porozumieť minulosti a rešpektu k zachovaným faktom. Paralelne s pozíciami literárnej histórie odkrýva konštituovanie literárnej kritiky, ktorej prisudzuje najväčšiu mieru subjektívnosti no najmä zameranosť dovnútra danej (národnej) komunity. Ďalej sa pristavuje pri literárnej teórii a upozorňuje na jej vedomé exaktné vymedzenia a snahu presakovať do širších dimenzií uvažovania o literatúre. Oblúk prístupov k literárnym textom autor dopĺňa o rozmer interpretácie, ktorú síce nevníma ako samostatnú disciplínu, no v kontexte predchádzajúcich troch jej pripisuje „korekčné" funkcie, zohľadňujúce autorskú intenciu a historickosť zachytených javov. V kontexte využitia herných princípov pri uvažovaní o literatúre sa aj v tomto prípade odhaľuje znalcova schopnosť (talent) empatického čítania.

Podstatnými sa zdajú byť v predloženej knihe dve nasledujúce kapitoly (okrem sugestívnejšieho záveru a epilógu), ktorými Pavel Janoušek stupňuje svoju tézu o literárnom uvažovaní ako o „rečovej a sémantickej hre". Tá má v jeho realizácii viaceré príznaky. Kapitola Level I: Hic sunt leones sa zameriava na určitú parceláciu literárnej komunikácie, ktorá sa realizuje v daných podmienkach a pri istom vymedzení kľúčových „pozícií a hracieho poľa". Výsledkom sú známe variácie „znalca": literárny kritik, historik a teoretik. Definíciu prvej jeho identity zachytáva autor v prítomnosti. Jeho subjektivita sa formuje predovšetkým určovaním kľúčového vzťahu medzi My a Oni. Kritik si podľa neho na rozdiel od historika a teoretika môže dovoliť „akademický" odstup a nadhľad. Princíp jeho práce vo viacerých smeroch pripomína skôr postupy umenia ako striktnú vedeckosť. Okrem toho vychádza z určitej empatie a citlivosti voči spoločenským náladám a dobovým životným pocitom. Preto je jeho pozícia premenlivá. Podľa autora je zaujímavá stratifikácia jeho súbojov, ktoré napĺňajú skôr naznačený herný systém „uvažovania o literatúre": kritik bojuje sám so sebou, s literárnymi dielami a s ostatnými subjektmi. Vrcholom jeho aktivity môžu byť práve zásadné polemiky medzi aktérmi literárnej komunikácie. Na ich základe sa totiž dajú odkrývať kľúče k novým teóriám, resp. koncepciám. Tento model je v knihe názorne zdokumentovaný na príklade dobového (kritického) súboja medzi Havlíčkom a Tylom. V prípade literárneho historika je v kontexte autorových úvah dôležitá napríklad jeho snaha spolupodieľať sa na tvorbe a formovaní „pamäti jednotlivých kolektívov a spoločenstiev". Z predchádzajúcich jeho téz vychádza tiež logické konštatovanie o „konštrukčnej a mýtizačnej" funkcii úlohy literárneho historika. Z tohto dôvodu nachádza jeho význam v koncepte rovnováhy medzi subjektívnym čítaním kritika a neosobnejšími kontextami, ktorých je súčasťou. Tretej identite znalcov, literárnym teoretikom, síce priraďuje úlohy tvorcov priliehajúceho pojmového aparátu, no nenecháva ich iba v tejto sčasti podriadenej funkcii. Podľa autora totiž „*tématem jejich znaleckých soubojů už nyní nejsou ani tak sama literární díla, jako spíše obecné procesy jejich vzniku a recepce, jakož také stále více to, jak tyto procesy definují jiní teoretici*" (s. 205 – 206). Celkom prirodzene z tejto tézy odvodzuje riziko tvorby autonómneho „sveta teoretických konštrukcií", ktoré na vlastné prežitie žiadne literárne diela a spisovateľov už takmer nepotrebujú.

Kapitola Level II: Doxá potvrdzuje identitu Pavla Janouška ako hráča, ktorý vie, že hra v istom bode začína a v inom momente končí. Paradoxne pod takýto záver by sme mohli zastrešiť jeho finálne reflexie aktuálneho literárneho (ak chceme českého) kontextu. Definuje ho značné spochybnenie akýchkoľvek istôt. Naznačený kontext poukazuje na moment pôsobivej „demýtizácie", v ktorej podľa autora do veľkej miery absentuje moment nachádzania nového konsenzu medzi účastníkmi literárnej komunikácie, hoci práve na jej aktuálnom pozadí nachádza jeho novú a celkom paradoxnú podobu. Samotný autor ju registruje, preto aj v tejto situácii ponúka odpoveď, v ktorej píše: „*Demystifikačné gesto tak přestalo být výrazem individuální neochoty přijmout diktát obecně akceptovaného konsenzu, nýbrž je právě naopak nejvýraznějším emblémem na praporu konsenzuálně propagované normy, která znalce legitimizuje jako toho, kdo drží krok s vývojem vědy*" (s. 240). Pokračovaním týchto úvah môže byť aktuálne autorské konštatovanie, podľa ktorého existuje viacero spôsobov ako získať späť „stratené" istoty metodologic-

kého „uvažovania o literatúre", hoci jedinečnú a záväznú metódu už dnes asi nikto nehľadá. Ako však autor v úplnom závere naznačuje, adekvátnym pokusom je pravdepodobne súboj „literárneho znalca" so samým sebou.

S takýmito argumentačne výraznými a dôkladne formulovanými vyjadreniam by sme mohli celkom pokojne súhlasiť. Ocenili by sme trpezlivosť a minucióznosť jednotlivých postrehov a detailov, ktoré si autor na rozdiel od ostatných všíma a hľadá im miesto v škále vlastných argumentov. Sú totiž prejavom jeho presných pojmov a úvah. Pri takýchto razantnejších vyjadreniach však vzniká riziko jednostrannosti a omylu, čo si Pavel Janoušek celkom určite uvedomuje. Z tohto dôvodu relativizuje, miestami implicitne provokuje, hyperbolizuje a sekundárne mystifikuje, čo jednotlivým kapitolám dodáva na zaujímavosti, no zároveň otvorene manipuluje s aspektom teoretickej závažnosti, čo je v kontexte celého jeho uvažovania trochu škoda. Autor sa však celkom určite nezahráva s vlastnou pokorou „literárneho znalca", aj z tohto dôvodu vnímam jeho knihu ako kvalitnú a podnetnú.

Karol Csiba

Mgr. Karol Csiba, PhD.
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
813 64 Bratislava
SR
e-mail: csiba0@gmail.com

GÁFRIK, Róbert: OD VÝZNAMU K EMÓCIÁM. ÚVAHA O PRÍNOSE SANSKRITSKEJ LITERÁRNEJ TEÓRIE DO DISKURZU ZÁPADNEJ LITERÁRNEJ VEDY. Trnava : TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2012. 116 s.

Róbert Gáfrik, germanista a komparatista, ktorý sa vo svojich výskumných aktivitách so značným zaujatím obracia k Východu, k indickej kultúrnej a literárnej tradícii, vo svojej v poradí druhej samostatnej monografii *Od významu k emóciám* (v roku 2009 knižne publikoval prácu s titulom *Hra s cudzou kultúrou* a podtitulom *K recepcii staroindických látok a motívov v nemeckej literatúre*) uvažuje o prínose sanskritskej literárnej teórie do diskurzu západnej literárnej vedy. Hneď na úvod je dôležité podotknúť, že to v kontextoch domácej vedecko-výskumnej činnosti (a možno nielen tej) môžeme považovať za rozhodne záslužný akt, pretože, pokiaľ viem, Róbert Gáfrik je v tomto smere na Slovensku pionierom.

Svoju knižnú úvahu (tento výraz je súčasťou podtitulu publikácie) o, podľa môjho názoru, zatiaľ stále azda viac potenciálnom ako faktickom dialógu okcidentálnej a orientálnej literárnej vedy otvára autor rozsahovo najkratšou kapitolou Namiesto úvodu... Li-